

AKBAŞ BASKINI (OLAYI) VE YANKILARI

Arş. Gör. ADNAN SOFUOĞLU

GİRİŞ

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşmasını imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekildi. Ateşkes Antlaşması 24 maddeden oluşuyordu ve çok ağır hükümleri ihtiva etmekteydi¹. Antlaşma istismara da çok müsait idi. Özellikle bazı maddeler Osmanlı Devletini tamamen savunmasız hale düşürüyor ve müttefikler suni sebeplerle çıkartılacak karışıklıklarla emniyetlerinin bozulduğunu ileri sürerek ülkenin önemli stratejik mevkiilerini işgal etme hakkını elde ediyorlardı².

Nitekim Ateşkes Antlaşmasından sonra İtilâf Devletleri Antlaşmayı istismar ederek, daha önce aralarında yaptıkları gizli antlaşmalardaki³ nüfuz bölgelerini işgal etmeye başladılar.

Diğer taraftan Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından evvel 400.000'i aşan Türk Ordusu, Antlaşma'nın tatbikatından sonra bu sayı iyice düşerek birlikler kadro haline gelmişti⁴.

Yine Mütarekeden sonra İtilâf Devletlerinin yanısıra Yunanistan da 30.12.1918'de Paris Barış Konferansı'na sunduğu bir muhtıra ile daha önce kendilerine vaat edilen Batı Anadolu'yu talep etmeğe başladı⁵. Bila-

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. I, Ankara 1973, s. 10-13; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul 1983, s. 17-32, 51-64.

² Mondros Mütarekesi maddeleri için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. III, Kısım 4, Ankara 1983, s. 742-746; Ali Türkgeldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara 1948, s. 33-34, 66-68; İsmet İnönü, "Devlet Kurucusu Atatürk" Belleten XXXIII No. 129, Ocak 1969, s. 1-2.

³ Gizli Antlaşmalar için bkz. Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması*, Ankara 1986, s. 17-20; Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, Ankara 1973, s. 2; *Türk İstiklal Harbi Mondros ve Tatbikatı*, C. I, Ankara 1962, s. 7-8.

⁴ T.İ.H. *Mondros ve Tatbikatı*, C. I, s. 49-57 vd.

⁵ Gothard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara 1986, s. 50.

hare Yunanlılar Batı Anadolu üzerindeki istekleri doğrultusunda siyasi ve askerî faaliyetlerini hızlandırdılar⁶.

Bu durum İtilâfların faaliyetlerine sessiz kalmış olan Türk tarafını harekete geçirdi. Nitekim yapılan girişimler neticesi 1 Aralık 1918'de İzmir'de İzmir Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti resmen kuruldu ve faaliyetlerine başladı⁷.

Nihayet yaptıkları girişimler neticesi Yunanlılar İtilâf Devletlerinin de (İtalya hariç. Çünkü bu durum kendi politik hedef ve çıkarlarına aykırı idi ve mesele kendilerine bildirildiğinde bunu kerhen desteklemişlerdi.) tasvibiyle 15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal etmeğe başladılar⁸.

İzmir'in bu şekilde işgali ise ülkede büyük bir infiale sebep oldu. Nitekim İzmir işgaline karşı memleketin çeşitli yerlerinden İtilâf temsilciliklerine ve İstanbul Hükümeti'ne protesto telgrafları çekildi. Yine İstanbul başta olmak üzere çeşitli bölgelerde işgali protesto mitingleri tertip edilmeğe başlandı. Bu miting ve toplantılarda silâhlı mücadeleye karar verildi. Hatta bazı bölgelerde gönüllü kaydına dahi başlandı⁹.

Bu şekilde İzmir'in işgali bir dönüm noktası teşkil etti. Nitekim daha önce İtilâf Devletlerinin işgal ettikleri yerler için bu derece tepki oluşmamıştı.

⁶ Yunan istekleri ve faaliyetleri için bkz. Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyatı, Basım tarihi belli değil, s. 28-35; Michel Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, İstanbul 1978, s. 84-vd.; Gothard Jaeschke a.g.e., s. 50-65; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, Ankara 1974, s. 48-51; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 56-vd.; Salâhi R. Sönyel, a.g.e., C. I, 51-52.

⁷ *T.İ.H.*, C. I, 5-134; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, 1859-1952* İstanbul 1952, s. 48; Celal Bayar, *Ben'de Yazdım*, C. V, İstanbul 1968, s. 1619; Nurdoğan Taçalan, *Egede Kurtuluş Savaşı Başlarken*, İstanbul 1970, C. I, s. 145-148; Nail Morah, *Mütarekede İzmir Olayları*, Ankara 1973; Yuluğ Tekin Kurat, *Batılı Kaynakları Işığında İzmir'in İşgali Sorunu*, VII. Türk Tarih Kongresi, s. 845-847.

⁸ Bu konuda geniş bilgi için bkz. *T.İ.H.*, C. II, K. 1, s. 54 vd.; Celal Bayar, a.g.e., C. VII, s. 1796 vd.; Bilge Umar, a.g.e., s. 119 vd.; Ahmet Midillili, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Ankara 1928, s. 287 vd.; M.K. Atatürk, *Nutuk C. I*, M.E.B. Yayını, İstanbul 1981, s. 2 vd.; Ali Türkgeldi, a.g.e., s. 113 vd.; Kazım Özalp, *Milli Mücadele*, C. I, Ankara 1985, s. 11-12; Nurdoğan Taçalan, a.g.e., C. I, s. 127 vd.; Tayyib Gökbülgin, *Milli Mücadele Başlarken*, C. I, Ankara 1965, s. 86 vd.

⁹ İstanbul Mitingleri, Kemal Arıburnu, *Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri*, İstanbul 1975, Silâhlı Mücadeleye karar verildiği bkz. M. Akif Tütenk, *Milli Mücadelede Denizli*, İzmir 1969, s. 6 vd.; Sadı Borak "Sanıklı Mücahit" *Hayat Tarih Mecmuası Ekim 1968*, Sayı: 9; Protestolar bkz. M. Şefik Aker, *İstiklal Harbinde 57. Tümen ve Aydın Milli Cidali*, C. I, Ankara 1937, s. 71; *T.İ.H.*, I. II, K. 1, s. 64-65; Tayyib Gökbülgin a.g.e., C. I, s. 87; M. Akif Tütenk, a.g.e., s. 9.

Esasında Yunanlılar'ın İzmir'i işgalleri Megali İdealarını¹⁰ gerçekleştirmek yönünde önemli bir adım attıklarını gösteriyordu. Nitekim Yunanlılar bu işgalle yetinmeyip, işgal edilecek yerler içinde bulunmayan bölgeleri de işgal etmeğe başladılar ki 29 Mayıs'ta bu şekilde Ayvalık'ı işgal ettiler¹¹. Bu gelişmeler onların niyet ve hedeflerini açıkça ortaya koyuyordu.

Bu durumda İstanbul'da işgalden hemen sonra yeniden kurulmuş olan Damat Ferit Hükümeti ilk etapta işgale karşı tepki gösterme yönünde bir tavır koydu¹². Özellikle Harbiye Nezareti bir bakıma mukavemet sayılacak birliklerin "terk-i mevki" etmemeleri yönünde emirler yayınladı¹³.

Esasında Harbiye Nezareti işgale karşı mukavemetten yana bir tavır almıştı ama nasıl bir sistem dahilinde mücadele edileceği açık değildi. Diğer taraftan bu sırada Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetleri silâhlı mücadele yapmak ve direniş kuvvetleri oluşturmak için gayret sarfetmekteydiler. Yine bu sırada sivil katkılı askerî direnişler de vukubulmağa başlamıştı¹⁴.

İşte bu ortam içinde Kuvay-ı Milliye hareketi doğdu¹⁵. Bilahare de bu yönde teşkilâtlanma faaliyetleri başladı.

İŞGALLER KARŞISINDA BÖLGEDEKİ GELİŞMELER VE KÖPRÜLÜLÜ HAMDİ BEY¹⁶

Yunan işgalleri devam ettiği sıralarda diğer bölgelerde olduğu gibi Burhaniye ve Edremit ilçelerinde de savunma hazırlıkları başlatılmıştı. Ni-

¹⁰ Megali idea hakkında bkz. Salahi R. Sonyel, *a.g.e.*, s. 30; Michael Llewelyn Smith, *a.g.e.*, s. 11.

¹¹ Hıfzı Erim, *Ayvalık Tarihi*, Ankara 1948, s. 67 vd.; Hilmi Ergeneli, "1919'da Ayvalık Savunması İle İlgili Anılar" Düzenleyen Adnan Ergeneli, *Bellekten*, C. 98, No. 189-190 Nisan 1984; *T.İ.H. C. II, K. 1*, s. 96-100; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkezîyesi ve İbrahim Tahtakılıç Bey*, Ankara 1989, s. 99-100.

¹² *H.T.V.D.*, Sayı 38 Belge 907; *T.İ.H. C. II, K. 1*, s. 101; Hilmi Ergeneli, *a.g.m.*, s. 192-193; Celal Bayar, *a.g.e.*, C. VIII, s. 2492. Hükümet bilahare bu tutumundan vazgeçmiş ve tam aksi bir tavır almıştır.

¹³ *T.İ.H. C. II, K. 1*, s. 68; Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. II, Belge No: 2; M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C. I, s. 69.

¹⁴ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 9; İlhan Tekeli-Selim İlkin, *a.g.e.*, s. 62-63; Sıtkı Aydınel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Harekati*, Ankara, 1990, s. 70.

¹⁵ M. Şefik Aker, *a.g.e.*, C. I, s. 84-86; Sıtkı Aydınel, *a.g.e.*, s. 75-80; *T.İ.H. C. II, K. 1*, s. 79 ve 123'te Kenan Esengin, *Millî Mücadelede İç Ayaklanmalar*, İstanbul 1982, s. 21.

¹⁶ Kolağası İbrahim Beyin oğlu olan Hamdi Bey 1886'da Köprülü'de doğdu. Tahsilini Köprülü ve Üsküp'te yaptı. Balkan Savaşlarında görev aldı. 1914'de Edirne Polis

tekim daha İzmir işgalinden önce 17 Mart 1919'da İzmir'de toplanan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Kongresine Edremit'ten Müftü Cemal Efendi, Hukuk mezunu Muammer Bey, Eczacı Avni İsmail, Havran'dan Hasan Kamil Beyler katılmışlar. Bunların dönüşlerinde Edremit'te, Kongrede alınan kararlar doğrultusunda, O sırada kaymakam olan Hamdi Bey'in de teşvikiyle, Edremit Körfezi'nin İtalyan nüfuzuna verileceği söylentisi üzerine miting tertip edilmiş ve üst makamlarla yabancı mümes-silliklere telgraf ve notalar gönderilmişti ki bu gelişmeden sonra 8 Nisan da Hamdi Bey kaymakamlıktan alındı. O da Edremit'ten ayrılarak Burhaniye'de eniştesi Şükrü Bey'in evine yerleşti¹⁷. Daha sonra İzmir'in işgali üzerine Edremit'te İdman Yurdunda bir toplantı yapıldı. Toplantıya Hamdi Bey de iştirak etti. Ayrıca bu toplantıya Seyitzade Seyit Bey, Hidayet Efendi, Dramalı Cemali Bey, Kazak İsmail Efendi de katılmıştı. Toplantıda derhal bir teşkilât kurulması için çalışmaların başlatılmasına karar verildi. Bilahare Burhaniye'ye gelen Hamdi Bey, burada Müderris Şükrü Efendi, Müftü Mehmet Bey, Hacı Tali Bey, Fabrikatör Ali Osman Ağa ve Hakkı Çakıroğlu'nu Belediye'ye davet etti. Onlarla meseleyi görüştü ve bu yönde faaliyete geçildi. Daha sonra Havran'a gittiğinde Müderris Şükrü Efendi'nin bütün donanımı hazır, bir bölük gönüllü hazırlamış olduğunu gördü. Buradan tekrar Edremit'e dönen Hamdi Bey'in girişimleriyle gönüllü kaydına hız verildi. Nitekim bir iki gün içerisinde 300 kişinin kaydı yapıldı¹⁸. Bilahare Burhaniye'de oluşturuluş olan Redd-i İlhak Cemiyeti üyeleri Ayvalık'ta bulunan 172. Alay Komutanı Ali Bey'in (Çetinkaya) yardımını sağlamak ve onun ne düşündüğünü öğrenmek maksadıyla Hamdi Bey'i (Köprülülü) yanında Hacı Tali, Posta Müdürü Hacı Zihni ve Jandarma Kumandanı Hüsnü Beyler olduğu halde O'nun yanına gönderdiler. Hamdi Bey ile yanında Sansür Ali Bey olduğu halde Ali Bey Ayvalık-Gömeç arasında bir yerde 23 Mayıs'ta buluştular. Burada Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmeğe kalkışmaları halinde yapılacak işler ile asker ve cephane konuları ele alındı. Ali Bey bu sırada Burhaniyelilerden yiyecekleri kendilerince sağlanmak üzere 150-200 kişilik bir millî kuvvet hazır-

Müdürlüğü'nde Kısm-ı İdari Reisliğinde bulundu. Bilahere Demirköy, Malkara, Keşan ve Sındırgı kazalarında Kaymakamlık yaptı. En son olarak da 1917'den beri Edremit Kaymakamlığı yapmaktaydı. Mücellitoğlu Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. II, Ankara 1954, s. 685-690.

¹⁷ Zeynel Kozanoğlu, Hamdi Bey ve Akbaş Baskını, Ankara 1970, s. 15-19.

¹⁸ Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 24-26; Kamil Su, *a.g.e.*, s. 52-60.

lamalarını istedi¹⁹. Bilahare Burhaniyeliler bu istek doğrultusunda dört bölükten oluşan milli bir tabur meydana getirdiler. Bu kuvvetin başına da Hamdi Bey'i geçirdiler²⁰,

Burhaniye'de bu faaliyetler sürdürülürken 29 Mayıs 1919'da Ayrılık'a Yunanlılar askerî birlik çıkararak işgale başladılar. Bunun üzerine Gömeç'te bulunan Sansür Memuru Burhaniye'ye telefon ederek Hamdi Bey'i aradı ve O'na Ali Beyle buluşmalarında kararlaştırdıkları üzere Milis Kuvvetleri Karargahının Kerem Köy'de kurulması için hemen harekete geçmenin uygun ve yararlı olacağını bildirdi. Bunun üzerine Hamdi Bey Edremit, Havran ve Zeytinli merkezlerine telefon ederek durumu ilgililere aktardı. Bundan sonra Hamdi Bey acele hazırlık yaptı ve bilahare içlerinde Burhaniye Hükümet Tabibi'ninde bulunduğu 60 kadar kuvvetle Burhaniye'den ayrıldı. Bunlar Kerem Köyü'ne geldiklerinde milislerin sayısı 150'ye yükselmişti. Hamdi Bey böylece 3 Haziran'dan başlamak üzere 172. Alay ile işbirliği yapma imkanını buldu. Böylece askerî kuvvetlerle birlikte gönüllülerden oluşan milislerden Ayrılık'ta Yunanlılar'a karşı bir cephe oluşturuldu. Bilindiği gibi bu cephenin komutanı Ali Bey idi. Hamdi Bey ile Pelitköylü Mehmet Çavuş da O'na bağlı olarak milislere komuta ediyorlardı²¹. İlk etapta Hamdi Bey burada meydana gelen çatışmalara katıldı. Bilahare Yunanlıların Kınık ve Bergama arkasından Kozak nahiyesine doğru harekete geçmeleri ve burayı alarak ilerlemeleri üzerine Hamdi Bey'e elindeki milli kuvvetlerle Burhaniye ilçesinin savunması için gerekli tertibi almak görevi verildi²². Ancak bilahare cephede meydana gelen bazı olaylar Ali Bey ile Hamdi Bey'in aralarının açılmasına sebep oldu²³. Bu yüzden Hamdi Bey milislerin komutasını geçici olarak Pelitköylü Mehmet Bey'e bıraktıktan sonra Burhaniye'den ayrıldı ve Balıkesir'e gitti²⁴. Hamdi Bey burada Barhaniye Kuvay-ı Milliye Komutanı sıfatıyla Balıkesir Kongresi'ne katıldı²⁵.

¹⁹ *Türk Tarih Kurumu Arşivi; Ali Orhan İlk Kurşunun* notlarından naklen Kamil Su, *Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Ankara 1984, s. 50-51; Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 31-37.

²⁰ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 51.

²¹ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 60-61; T.İ.H. C. II, K. 1, s. 100; Hıfzı Erim, *Ayrılık Tarihi*, Ankara 1948, s. 67; Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 34; Selahattin Tansel, *a.g.e.*, C. I, s. 269.

²² Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. II, Belge 51; Sivil Teşkilat, Bölük Komutanları için bkz. Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 43-44.

²³ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 69-75; Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 40-41; *Hacım Mühittin Çarık-lı Kuvay-i Milliye Hatıraları*, Yayına Hazırlayan Şerafettin Turan, Ankara 1967, s. 23.

²⁴ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 75.

²⁵ *Hacım Mühittin Çarık-lı Kuvay-i Milliye...*, s. 26.

Kongre'den sonra Hamdi Bey tekrar cepheye döndü. Ancak Ali Bey ile sürtüşmeleri devam etti. Bu yüzden bir müddet sonra Kâzım Bey (Özalp) olaya müdahale etti ve Hamdi Bey'i Balıkesir Heyet-i Merkeziye (Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi) idare heyetine getirtti. Böylece Ayvalık'tan ayrılan Hamdi Bey bundan sonra Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziye üyesi olarak vazifede bulundu²⁶.

Hamdi Bey'in Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi'ndeki görevi Millî Kuvvetler'e asker tedarik etmek idi²⁷.

HAMDİ BEY BİGA'DA

Bu sırada Biga'da Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı kurulması için Kâzım Bey, Kaymakamı sıkıştırıyordu. Kaymakam ise mütereddit davranıyordu. Nihayet Biga'nın önde gelen kişilerinden olan Müftü Hamdi Efendi 10 Eylül'de Biga Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'nı kurmayı başardı²⁸. Bilahare Biga Müftüsü Hamdi Bey Biga'daki karışıklığı ki Kara Hasan Çetesi meselesi vardı²⁹. Gidermek ve teşkilatı geliştirmek için Balıkesir Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesinden yardım istedi. Bunun üzerine asker, silâh ve cephaneye tedarik etmek, uygunsuz hareketlerde bulunanlara hadlerini bildirmek, yapılan yolsuzlukları önlemek ve Müdafaa-i Hukuk Teşkilatını güçlendirmek üzere Heyet-i Merkeziye'ce Hamdi Bey'in Biga'ya gönderilmesine karar verildi³⁰.

Bunun üzerine Hamdi Bey 12 Ocak 1920'de yanında Dramalı Rıza Bey olduğu halde 37 kişilik bir kuvvetle Balıkesir'den Biga'ya hareket etti³¹. Bilahare Hamdi Bey yanlarında Dramalı Rıza ile Bandırmalı Kâni Beyler olduğu halde 40 kişilik Kuvay-ı Milliye atlı birliğiyle Biga'ya geldi. Burada kendilerini Müdafaa-i Hukuk Heyeti karşıladı³².

²⁶ Hamdi Bey ile Ali Bey arasındaki sürtüşmeler için bkz. Kamil Su, *a.g.e.*, s. 81-86; *Hacım Mühittin Çarıklı Kuvay-ı Milliye...*, s. 29-31; Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 51-53.

²⁷ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 114.

²⁸ Zühtü Güven, *Anzavur İsyanı*, Ankara 1965, s. 59; Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân*, C.V, İstanbul 1966-67, s. 105-106.

²⁹ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 119-120.

³⁰ İzmir'e Doğru Gazetesinden naklen, Kamil Su, *a.g.e.*, s. 124.

³¹ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 124; Kazım Özalp, *a.g.e.* C. I, s. 90; Hamdi Bey'in yanında Manastırlı Mahmut, Köprülülü Şerif Tikveşli Süleyman Çavuş, Balıkesirli Kara Mustafa, Resneli Ahmet, Kumanovalı Hüseyin Çavuş, Kepsutlu Arnavut Abdi, Menemenli İbrahim, Tikveşli Mülazım Sabri Bey ve daha birkaç adamı olduğunu beyan ediyor. Dramalı Rıza Bey ile Kani Beyin onları Biga'da karşıladığı ifade ediyor bkz. Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 69.

³² Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, aynıyer; Hasan İzzettin Dinamo, *a.g.e.*, C.V, s. 148.

Hamdi Bey burada Belediye Dairesi'ne yerleşerek burayı karargah yaptı. Bilahare Hamdi Bey ve arkadaşları bütün güçlerini Biga ve yöresinde güvenliği sağlamaya verdiler ve Kara Hasan Çetesi'ni ortadan kaldırdılar. Daha sonra faaliyetlerini bölge ileri gelenlerini millî davaya kazanma, Yunan cephesinde çarpışan asker ve kuva-yı milliyecilere silâh ve cephane tedarik etme, cepheye asker gönderme yönünde yoğunlaştırdılar³³.

KUVAY-I MİLLİYE'NİN SİLÂH İHTİYACI VE BÖLGEDEKİ SİLÂH DEPOLARINDAN FAYDALANMA DÜŞÜNCEŚİ

Bilindiği gibi bu sırada Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişleyerek sürmesi ve iç karışıklıkların meydana gelmesi Kuvay-ı Milliye'nin silâh ve cephaneye olan ihtiyacını o nispette şiddetlendirmekteydi. Nitekim 29 Ocak 1920 tarihli İstanbul İngiliz askerî istihbarat teşkilatınca hazırlanan rapora göre Fevzi Paşa'nın tahminiyle millî kuvvetlerin sayısı 15.000 idi ve silâh ve cephane kıtlığından miktarı hızla artırılamıyordu. İstanbul'dan temin edilen, Mudanya ve Bursa üzerinden sevk edilen silâh ve cephane de yetersiz kalmaktaydı. Zaten İstanbul'dan sevk edilen cephane sadece buraya gönderilmemekte aynı zamanda ihtiyaç nispetinde diğer cephelere de gönderilmekteydi³⁴. Ayrıca o sırada İzmir'in Yunanlılarca ilhak edileceği şayiisi yayılmıştı. Diğer taraftan Milne Hattı meselesi gündemdeydi ve Türk kuvvetlerinin bilindiği gibi mevcut cepheden 3 km geri alınmaları isteniyordu. İşte bunlara karşı Kuvay-ı Milliye ve nizamî birlikler karşı tedbir almaya çalışmaktaydılar. Bu sebeple makul olan bütün kuvvetleri seferber ederek bir taarruz hazırlanmaktaydı³⁵. Bu sıralarda yine bu sebeple olacak 14. ve 20. Kolordulara tekrar asker alınması düşünülmüyordu. Bunun için de tabii ki çok sayıda silâh ve cephaneye ihtiyaç vardı. İşte bu sebeple Anadolu'da bulunan ve İtilâf Devletlerinin kontrolü altında olan silâh depolarından faydalanma yolu düşünüldü³⁶.

Bilindiği gibi Mütarekeden sonra Mütareke hükmü gereği silâh depolarına İtilâf Devletlerince elkonulmuştu. Anadolu depolarında bulunan si-

³³ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 126-127; Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 70-75.

³⁴ Nitekim Ali Fuat Paşa Bekir Sami Bey'den 31.12.1919'da Niğde ve Ankara için İstanbul'dan silâh temin edilerek Mudanya ve Bursa Yolu ile gönderilmesini istedi. Bekir Sami Beyde şiddet baskı ile para toplatarak silâhları temin etti ve 6.1.1920'de silâh sevkine başladı. *T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. Defter: 3*, 31.12.1919 ve 1-1, 6-1, 6.1.1920 belgeler; Rapor için bkz. Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, C. I, Ankara 1973, s. 320.

³⁵ Nutuk, C. 1, s. 393; Rapor için bkz. Bilal Şimşir, *İngiliz Belgelerinde...*, C. I, s. 357.

³⁶ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 74.

lâhların sürgü kolları topların kamaları da sahile ve İstanbul depolarına taşınmıştı. En büyük silâh depoları önceki bölümde de belirttiğimiz gibi İstanbul ve Gelibolu Yarımadası'nda bulunmaktaydı. Bu depolarda Türk subayları bulunmakla beraber, esas muhafaza tamamen İtilâf kuvvetlerine aitti. Bu arada İzmir ve Manisa'daki silâh depolarına, buraları işgal eden Yunanlılar el koymuşlardı³⁷.

Bu sırada 14. Kolordu Bölgesi ile Çanakkale ve Bolayır çevresinde, Bolayır Piyade Cephane Deposu, Borator Piyade Cephane Deposu, Karapınar Piyade Cephane Deposu ve Sahra Mermisi Deposu, Ali Bey Çiftliği Piyade Cephane ve Sahra Mermisi Deposu, Gaziler Piyade Cephane ve Top Mermisi Deposu, Kaydos (Ecabat), Akbaş, Hasanoba, Türecik, Ezine, Ayvacık piyade cephanesi ve top mermisi depoları bulunmaktaydı. Tabii ki 14. K.K. bölgesinde bulunan depolardan faydalanılmaktaydı. Ancak Çanakkale ve Gelibolu Yarımadasında bulunan depolardan faydalanılamamaktaydı³⁸. Bunlardan Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Akbaş Deposunda, Kafkas Cephesinde Ruslarla çarpışan Türk kuvvetlerinin ihtilâlden sonra Ruslardan Kars, Ardahan ve Batum şehirlerini geri alırken ele geçirdikleri silâh ve cephanenin önemli bir kısmı bulunmaktaydı³⁹. Depoda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus ağır makineli tüfeği ve beşbin sandık cephanesi (başka bir belgeye göre 20.000 sandık cephanesi), ayrıca muhabere ve istikam malzemesi bulunmaktaydı⁴⁰.

Gelibolu sancağına bağlı Eceabat kazasının Akbaş mevkiindeki bu cephaneliği Fransız birliği muhafaza etmekteydi. O sıralarda İstanbul gazetelerinde Akbaş'daki silâh ve cephanenin Bolşevik Ruslara karşı savunan Çarlık yanlısı bir kuvvet olan Vrangeli (Nikolayevig Vrangeli)⁴¹ ordusu as-

³⁷ Kazım Özalp *a.g.e.*, C. I, s. 89.

³⁸ *Askeri Tarih Stratejik Etüd Dairesi Arşivi Klasör 508, Dosya 66 Fihrist 23.*

³⁹ Kamil Su, *a.g.e.*, s. 135.

⁴⁰ *ATASE Arş. Klasör 36 Dosya 120-141 F 2/1; Zeynel Kozanoğlu, Kurmay Binbaşı İsmail Hakkı Bey'e dayanarak Akbaş cephaneliğinde 8 bin Tüfek, 137 711 Alman Piyade Fişengi, 5,5 milyon Mavzer cephanesi, 14 milyon Rus tüfengi cephanesi, 7.331 Sahra topu mermisi, 104 onbeşlik Skoda mermisi, 398 onboçukluk obüs mermisi olduğunu beyan ediyor. Zeynel Kozanoğlu, a.g.e. s. 77.*

⁴¹ Vrangeli (Pyoti Nikolayaviç, Kouona 1878-Brüksel 1928) Rus generalidir. Rus-Japon savaşına katıldı. Birinci Dünya Savaşında komutanlığı başarılı idi. 1917'de Bolşevik ihtilalinde ihtilâl karşıtı olduğundan Kırm'a çekildi. Denikin ordusunda Bolşeviklere karşı savaştı. Bilahare Denikin'in yerine Ukrayna ordusunun başına geçti. Kırm'daki ordusunu yeniden düzenledi. 1920'de Sovyet-Polonya Savaşı sırasında Sovyetlere saldırdı. Ancak başarılı olmadı. Ordusuyla Geliboluya geldi. Buradan da ordusuyla birlikte Yugoslavya'ya nakledildi. Burada 1925 yılına kadar Sovyetlere karşı mücadelesine devam etti. Bilahare buradan ayrılarak Belçikaya gitti. H. Adnan Özelçin, *Nutkun İçinden*, Ankara 1981, s. 193-194.

kerlerine verileceği haberleri çıkmaktaydı. Bu mesele Kuvay-ı Milliye ile Heyet-i Temsiliye'nin dikkatini çekmişti⁴² Nitekim bölgedeki deponun nakledilmesini gerçekleştirmek üzere bazı nakliye gemileri Gelibolu önüne gelmekteydi.

AKBAŞ DEPOSU'NA BASKIN ÖNCESİ HAZIRLIK VE ALINAN TERTİBAT

Yukarıda belirtildiği gibi silâh ve cephaneye en çok ihtiyaç duyulduğu bir ortamda çok sayıda silah ve cephaneye sahip bulunan Akbaş depolarının Anadolu sahillerine nakilleri düşünülürdü⁴³. Bu durumda 10 kadar adamıyla Biga'ya gelmiş olan Köprülülü Hamdi Bey, Akbaş Deposu'nun bir baskınla naklini üzerine aldı. Bilahare de hazırlıklara başlandı. Ayrıca 61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey, Dramalı Rıza Bey'i 40 asker adamıyla Hamdi Bey'in emrine vermiş. Dramalı Rıza Bey bunun üzerine o sırada Biga'da bulunan Hamdi Bey'e katılmıştı⁴⁴.

Hamdi Bey hazırlık çerçevesinde ilk olarak Akbaş bölgesinde esaslı bir inceleme yapmak üzere Dramalı Rıza Bey'i görevlendirdi⁴⁵. Bunun üzerine Dramalı Rıza Bey kıyafet değiştirerek iki arkadaşıyla birlikte Biga'dan Lapsekiye geçti. Burada Bergos (Şimdiki Umurbey) Bucak Müdürü Reşadettin Bey'le buluştu. Bilahare birlikte Gelibolu yakasına geçtiler. Gelibolu'da gereken kişilerle temas sağlandıktan sonra Reşadettin Bey geri döndü. Dramalı Rıza Bey ise bir hafta kadar Akbaş depolarının etrafında çoban kıyafetiyle dolaştı. Hatta bir yolunu bularak silâh depolarına girip içeride de incelemelerde bulundu. Bunun yanında bazı köylülerle tanışıp, onlar vasıtasıyla muhafızların vaziyet ve mevkilerini, nöbetçilerin adedini, ne şekilde nöbet değiştirdiklerini, telefon hatlarını, depolardan deniz kıyısına giden yolları, depolardaki malzeme miktarını ve sahildeki kayıkların yanaşabileceği noktaları tespit etti⁴⁶. Dramalı Rıza Bey bu bilgileri topladıktan sonra Biga'ya döndü. Bilahare bu bilgilerin ışığında Hamdi Bey'le bir plân hazırladılar. Bu gelişmeleri Hamdi Bey aynı zamanda bir şifre ile 61. Fırka Kumandanı'na bildirdi⁴⁷. Bunun üzerine Kâ-

⁴² Mücteba İlgürel "Akbaş Cephaneliği Baskını" Tarih Dergisi Özel Sayı 33, 3.80/81, s. 272.

⁴³ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 89.

⁴⁴ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 89-90.

⁴⁵ Kamil Su, *Akbaş Olayı*, s. 139.

⁴⁶ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 90; Kamil Su, *Akbaş Olayı*, s. 139-140; Zühtü Güven, *a.g.e.*, s. 34.

⁴⁷ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 90.

zın Bey 14. K.K. Vekili sıfatıyla İstanbul'da Galatalı Şevket Bey'e (Bahr-ı Şefid ve Boğazlar Kumandanı) bir telgraf göndererek Lapseki ve Karabiga civarında kalan Kolordu'ya ait eşyanın Bandırma'ya nakli için bir motor göndermesini ve motor kaptanının da, Lapseki'de kendisi tarafından gönderilecek memurun kendisine vereceği emre göre hareket etmesi lüzumunun tebliğini rica etti. Esasında böyle bir eşya mevcut değildi. Lapseki'de bulunacak memur ise Kolordu'nun bir subayı kıyafetine girecek olan Hamdi Bey olacaktı⁴⁸. Bu hazırlanan plânın bir parçasıydı.

Bu hazırlıklardan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları 18 Ocak 1920'de Lapseki'ye geldiler. Meseleyi gizlemek, casusların haber almasını engellemek için Kara Hasan'ın tutuklandığı sırada kaçan çete mensuplarını yakalamak üzere geldiklerini ve arama yapacaklarını belirttiler. Yine aynı bahaneyle dikkatleri başka yöne çekmek için 30 kişilik bir kuvvetle Dramalı Rıza Bey Bergos'a gönderildi⁴⁹.

Bu arada Hamdi Bey ise Lapseki Kaymakamı Hasan Basri Bey'i ziyaret etti. Bilahare Kaymakam'ın yardımıyla ve Kayıkcı Hasip Ağa, Lapseki Millî Teşekkülünün başında bulunan Hancı Lütfü Bey ile arkadaşı İbrahim Ağa vasıtasıyla Lapseki, Çardak, Gelibolu ve Umurbey iskelesinden ne kadar motor ve kayık varsa termin edildi⁵⁰.

Bu sırada Bergos'ta bulunan Dramalı Rıza Bey de yukarıda belirttiğimiz gibi eşkiya takibi için geldiklerinin etrafa yayılmasını sağladı. Bu gelişmeler olurken Bucak Müdürü Reşadettin Bey'e Hamdi Bey'in gece Bucaya geleceği bildirilerek, hazırlık yapılması Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanınca istendi. Nitekim o gece Hamdi Bey Bucaya geldi. Derhal Reşadettin Bey'inde hazır bulunduğu bir toplantı düzenlendi. Toplantıda Kürt Bekir ve arkadaşları hakkında sorular soruldu. Çevrede arama yapılacağı için halkın bundan telaş etmemesi ve kuşkuya kapılmaması söylendi. Gelişlerinin sadece eşkiyayı ortaya çıkarmak gayesine yönelik olduğu belirtilerek Reşadettin Bey'den bu hususun halka duyurulması istendi. Bu tedbirler alındıktan sonra Hamdi Bey ve arkadaşları hareket merkezi olarak seçtikleri Lapseki'ye döndüler⁵¹. Burada üç gün kaldı. Yine burada

⁴⁸ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 90.

⁴⁹ *Başbakanlık Arşivi Bab-ı âli Evrak Odası, Umumi No 346145.*

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. Zühtü Güven, *a.g.e.*, s. 35; İsmail Aydın Hoşgör, *Kurtuluş Savaşında Biga*, Biga 1970; Naci Sadullah Sander "İstiklal Savaşının İlk Cephesi Nasıl Kuruldu" Cumhuriyet Gazetesi, 18.5.1968-17.6.1968.

⁵¹ *B.A. B.E.O. Umumi No: 346145.*

da halka eşkiya takibi için geldikleri imajını vermek için aynı zamanda Kara Hasan Çetesi'ne mensup kişileri yakalamak gayesiyle etrafa ufak müfrezeler çıkarıldı.

Lapseki'de bunlar yapılırken Dramalı Rıza Bey de baskın hareketine katılacak arkadaşlarıyla birlikte gizlice Gelibolu yakasına geçti. Bilahare yapılacak baskınla ilgili son hazırlıklar yapıldı⁵². Hamdi Bey de bu arada Lapseki'de kaymakamın yanısıra jandarma komutanı ve şube başkanı ile anlaştı ve plân gereği adamlarından ikisini asker kaçağı diye yakalattırarak Gelibolu Müstahkem Mevki Komutanlığı'na sevkettirdi. Komutan Halit Bey de durumu biliyordu. getirilen kaçakları O da Akbaş Cephaneliği'ne sevketti. Akbaş'da Osmanlı Devleti adına görevli Binbaşı Bahri Bey yaptığı soruşturmada sonra onların asker kaçağı olduğuna hükmederek ikisini de cephaneliğinde görevlendirdi. İki gün sonra da Yüzbaşı Davut Bey ki bu da Hamdi Bey'in adamlarındandır. Akbaş'daki Türk Muhafız Birliği Komutan Yardımcılığı görevine getirildi⁵³.

Diğer taraftan Dramalı Rıza Bey, Gelibolu yöresinde dolaşan Tahir Çetesiyle ilişki kurdu ve ondan kendisine yardımda bulunacağı sözü aldı. Bundan sonra Bergos'a geldi. Aynı zamanda Hamdi Bey de 23 Ocak 1920 günü Bergos'a gelmişti. Burada baskın gününe kadar kalındı⁵⁴. Bu arada İstanbul'da Galatalı Şevket Bey vasıtasıyla Çanakkale Mütareke Komisyonu'ndan temin edilen Bolayır motoru Bergos'a geldi⁵⁵. Yine Lapseki'den ve diğer bölgelerden temin edilen kayık, motor ve mavnalar da Bergos iskelesinde toplandılar⁵⁶. Bunlar Bolayır motoruna bağlandı. Artık baskın için bütün tertibat alınmıştı.

AKBAŞ DEPOSU'NA BASKIN VE SİLÂH VE CEPHANENİN ANADOLU YAKASINA TAŞINMASI

Nihayet 26-27 Ocak 1920 gecesi plân gereğince ilk olarak otuz kadar Kuvay-ı Milliye askeri motorlarla Gelibolu Yarımadası'na devriye gemileri-

⁵² Kamil Su, Akbaş Olayı, s. 143-144.

⁵³ Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., s. 81-82.

⁵⁴ Zeynel Kozanoğlu, a.g.e., s. 145.

⁵⁵ Zühtü Güven ve Hasan İzzettin Dinamo eserlerinde, Bolayır motorunun Bergos iskelesinde bulunan Kuvay-ı Milliye ait erzakı Karabiga'ya götürmek üzere Köprülülü Hamdi Bey tarafından Çanakkale'de mütareke komisyonundan istenerek alındığı belirtilmektedir. Zühtü Güven, a.g.e., s. 31; Hasan İzzettin Dinamo, a.g.e., C.V. s. 356.

⁵⁶ B.A.B.E.O. Unumi No 346145; Zühtü Güven, a.g.e., s. 35.

ne görünmeden geçirildi⁵⁷. Bunlar Dramalı Rıza Bey'in başkanlığında ev-vela telefon hatlarını kestiler. Bilahare Cephaneliği koruyan Fransız nöbetçileri tesirsiz hale getirdiler. Arkasından Senegalli askerlerin bulunduğu Muhafız Birliği binasını sardılar. Bomba ve silâhlarla yatak koğuşuna hücum ederek teslim olmalarını istediler. Şaşkına dönen Fransız Muhafız Birliği askerleri teslim oldular. Bunun akabinde derhal depolar açıldı ve daha önce oradaki köylülerden de sağlanan elemanlarla cephane ve silâhlar büyük bir çabuklukla taşınmaya başlandı⁵⁸. Nitekim yüzelli kişilik bir grup oluşturan bu ekip kısa zamanda silâh ve cephaneyi kıyıya taşıdı. Bu arada baskın grubu, orada görevli Osmanlı topçu neferleri Binbaşı Bahri Bey'le, Mülazım Hulusi ve Osman Efendileri ve yine orada bulunan altı Fransız askerini de bağlayarak beraberlerinde götürdüler⁵⁹. Sahile cephane taşındığı sırada karşı kıyıda bekleyen Hamdi Bey'in emrindeki Bolayır motoru ve ona bağlı kayıklara gereken işaret verildi. Onlar da derhal harekete geçerek cephanenin taşındığı mevkiye geldiler. Bilahare burada motor ve kayıklara hızla yüklenen silâh ve cephane karşı tarafa Bergos Bucağı'na getirildi. Orada da köylerden toplanan ve geceyarısı getirilen çeşitli taşıtlar beklemekteydi. Bunlar da esas meseleden haberdar değillerdi. Bu sırada aynı zamanda Bergos'ta çok sıkı tedbirler alınarak telefon ve telgraf merkezleri tutulmuş, Lapseki ve Çanakkale ile bağlantı tamamen kesilmişti⁶⁰. Nihayet Bergos iskelesine getirilen silâh ve cephaneler burada bulunduran taşıtlara yüklenerek Kuvay-ı Milliye elemanlarının kontrolünde kıyıda içerilere doğru yola çıkarıldı⁶¹. Bu taşıtlar bir müddet Lapseki'ye doğru yol aldılar. Bir süre sonra ise yoldan sapıp Beypaş, Hacikemler köylerine geçerek Balçılar'a geldiler ve yüklerini buraya boşalttılar. Bilaha-

⁵⁷ Nutuk C. I; ve Gıyos Yetkin, "Köprülülü Hamdi Bey" *Edremit Gazetesi*, 1961; Zeynel Kozanoğlu, ve Zühtü Güven eserlerinde baskın tarihi 26/27 Şubat 1920 olarak verilmektedir. Bu tarih yanlıştır. Çünkü resmî belgelerde baskın tarihi 26/27 Ocak 1920 olarak verilmektedir. bkz. *B.A.B.E.O.* Umumi No: 346145, Baskın Nutuk, C. III, vesika 239'da da doğru olarak 26/27 Ocak 1920'dir.

⁵⁸ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 90-91.

⁵⁹ Gelibolu Mutasarrıflığı 29 Ocak 1920'de Dahiliye'ye gönderdiği raporunda "Gelibolu Sancağına bağlı Eceabat Kazasının Akbaş mevkiindeki silah deposuna iki akşam önce Anadolu'dan geçen yüzelli kadar kimsenin Osmanlı Topçu neferlerini bağladıkları ve Binbaşı Bahri Bey'le Mülazım Hulusi ve Osman Efendiler ile orada bulunan altı Fransız neferini bağladıkları bunlarla birlikte ambardaki silâh ve cephaneyi ve diğer eşyayı da alarak geri döndükleri" şeklinde verilmektedir. *B.A.B.E.O. Umum No: 346145 ATESE ARŞ. Klasör 36 Dosya 120(141), f. 1*

⁶⁰ *B.A.B.E.O. Umumi No 346145.*

⁶¹ Kamil Su, Akbaş Olayı, s. 150-151.

re buradan silâh ve cephaneler yörükler vasıtasıyla önce Çan'a, bilahare oradan da Yenice Köyü'ne taşındı⁶². Silâh ve cephanelerin Bergos'tan uzaklaştırılmasından sonra elde bulundurulmakta olan Binbaşı Bahri Beyle Fransız askerleri serbest bırakılarak bir kayıkla Akbaş'a geri gönderildiler. Bu arada Bolayır motoru da olay yerinden uzaklaştırılarak baştan kara bir vaziyette karaya oturtulmuş olarak terkedildi⁶³. Böylece Akbaş baskını plâni bölgede görev yapan İtilâf devriyelerine duyurulmadan başarıyla uygulanmış oldu.

AKBAŞ BASKINI OLAYININ YANKILARI; OLAYIN BÖLGEDE KUVAY-I MİLLİYE NEZDİNDE VE HEYET-İ TEMSİLİYE'DE YARATTIĞI MEMNUNLUK

Akbaş baskınının başarıyla sonuçlanması Balıkesir Kuvay-ı Milliyesi'nde büyük bir sevinç meydana getirdiği gibi Heyet-i Temsiliye ve yurt sathında da büyük bir memnunluk meydana getirdi⁶⁴. Nitekim Kazım Bey'in durumu 29.1.1920'de bir telgrafta Heyet-i Temsiliye'ye bildirmesi üzerine⁶⁵ Mustafa Kemal Heyet-i Temsiliye namına aynı gün Kazım Bey'e verdiği cevapta "Köprülülü Hamdi Bey'in fedakârane ve cesurane hareketle elde eylediği şayan-ı gıpta muvaffakiyetten mütehasıl teşekküratımızın mümaileyhe tebliğine delâlet buyrulmasını rica eder, böyle azim bir muvaffakiyete saik olan zat-ı biraderilerini tebriğe şıtap eyleriz" demektedir⁶⁶. Ayrıca Mustafa Kemal 29.1.1920'de Heyet-i Temsiliye namına bütün Heyet-i Merkeziyelere bir tamim neşrederek hadise hakkında bilgi verdi⁶⁷. Bundan sonra da Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'ne her taraftan tebrik telgrafları gelmeye başladı⁶⁸.

⁶² Kamil Su, Akbaş Olayı, s. 151; Zühtü Güven, *a.g.e.* s. 36.

⁶³ *B.A.B.E.O.* Umumi No 346145; *ATESE* Arş. Klasör 36 Dosya 141, F 25; Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 47 Belge No: 1103. Hamdi Bey bir kâğıda Fransız İşgali Kumandanlığına hitaben "Muhafazanız altında bulunan silâhlar aslen bizimdir ve bize lazımdır. Cephaneliği ikiyüz kişi ile ben bastım içindekileri ben aldım. Askerlerinizin hiçbir kabahati yoktur. Kendilerinden aldığım bütün teçhizatı iade ederek onları nezdinize gönderiyorum" diye yazarak Fransız askerleri komutanına verdi. Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.* s. 90. Zeynel Kozanoğlu da baskın tarihini 26/27-2-1336 olarak veriyor ki bu tarih yukarıda belirtildiği gibi yanlıştır.

⁶⁴ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 91.

⁶⁵ Telgraf Metni için bkz. Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 91-92; Nutuk C. III, vesika 239.

⁶⁶ Nutuk C. III, vesika 239 b. Ayrıca M. Kemal, Kazım Bey'e gönderdiği tebrik telgrafında bu olayın Türklerin Anadolu sahilinden Rumeli sahiline ilk geçişlerine benzer bir cesaret ve fedakarlık addettiği şeklinde nitelemektedir.

⁶⁷ Tamim metni için bkz. Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 92; Nutuk C. III, vesika 239 c.

⁶⁸ Kazım Özalp *a.g.e.*, C. I, s. 91.

Diğer taraftan yukarıda belirttiğimiz gibi elde edilen silâh ve cephane Batı Anadolu Kuvay-ı Milliyesi açısından çok önemlidir. Çünkü henüz bütün güçlerini getirmemiş olan Yunanlılara karşı taarruz yapılması düşünülmekteydi⁶⁹. Hem bu bakımdan, hem de cephede silâh ve cephaneye ihtiyaç olduğu sırada onlara bu olay büyük bir moral verdi. Ayrıca Meclis-i Mebusan'da, Misak-ı Milli kararlarının ilân edildiği günün bir gün öncesinde gerçekleştirilen bu baskın aynı zamanda Kuvay-ı Milliye'nin emrivakilere ve işgallere karşı direneceğini, istenilen hedeflere ulaşınca dek mücadele edileceğini gösteren bir gelişme ve bir mesaj idi.

İTİLÂF DEVLETLERİNİN TEPKİLERİ (HÜKÜMET NEZDİNDE VE BÖLGEDEKİ GİRİŞİMLERİ)

Yine bu olay İtilâf Devletlerinin prestijini düşüren ve ona indirilen bir darbe idi. Bu sebeplerle bu baskın İtilâf Devletlerinde öfke ve kızgınlık meydana getirdi. Nitekim İtilâf Devletleri mümessilleri Akbaş baskınına karşı çok şiddetli tepki gösterdiler. İlk olarak Çanakkale ve Gelibolu'da bulunan İngiliz ve Fransız subayları geniş araştırma ve soruşturmaya giriştiler. Olayın gerçekleştirildiği sabah bandırası belli olmayan fakat İngilizlere ait olduğu sanılan bir torpido Umurbey (Bergos) iskelesine geldi. Kıyıya beş on top atışı (Nordanfild) yaptı. Bilahare iskeleye yanaştı. Karaya yirmi otuz kadar deniz piyade askeri çıkardı. Burada iskelede bulunan bir kayıkçıyı sorguya çektiler. Bunun arkasından çevrede, sonuçsuz kalan kısa bir araştırma yaptıktan sonra iskelede bulunan kahveci Mehmed Çavuş adında birisini şüphe üzerine yanlarına alarak Çanakkale yönüne uzaklaştılar. Aynı zamanda Akbaş'a da İngilizler tahkik memurları gönderdiler⁷⁰. İngilizler esasında fazla uzaklaştıramadıklarını sandıkları cephanenin peşindeydiler. Bu şekilde göz dağı verip cephaneyi geri almak düşüncesindeydiler. Bu olaydan mahallî yöneticileri de suçluyamıyorlardı. Çünkü deponun yönetimi tamamen kendi yani İtilâf subaylarının ellerindeydi.

Bu sırada şöyle bir gelişme vuku buldu. Akbaş baskınından yararlanmak isteyen bölgedeki Rumlar namına Kalay-ı Sultaniye (Çanakkale)

⁶⁹ Bu durum daha önce de belirtilmişti. Bu konuda Kazım Bey de şu bilgiyi veriyor. "Akbaş'tan getirilen silâhlar ile bir taarruz kuvveti teşkil ve teçhiz ettikten sonra, henüz Anadolu'ya çok sayıda asker çıkarmamış olan Yunanlılara karşı Soma ile Akhisar arasında büyük bir taarruz yaparak, Yunanlıları İzmir'den çıkarmak. Bunun için Karesi, Saruhan, Çanakkale sancaklarının ve Bursa vilayetinin bir kısmında muhtelif seneler askerleri silâh altına çağırılmıştı" Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 94.

⁷⁰ *B.A.B.E.O. Umumi No: 346145*, Hükümete verilen ultiimat, H.T.V.D. Sayı 47 ve sika 1106.

Metropolid Vekili ile bir kaç şahıs İngiliz kumandanı nezdine giderek yakına kadar gelmiş olan Kuvay-ı Milliye'ye karşı ya muhafazalarını veya müdafaa için kendilerine silâh verilmesini talep ettiler⁷¹.

Bu arada halk arasında heyecan meydana getiren Lapseki'nin Fransızlarca işgali söylentisi yayıldı. Asılsız çıkan bu habere karşın 31.1.1920'de Fransızlar bu olayla ilgili olarak Kilidbahir ahalisinden ve kayıkçı taifesinden Hüseyin Bey'in karısı ve çocuklarını ve Çanakaleli Mustafa ile Acifte Hasan'ın ailesi ve kızlarını tevkif ettiler. Aynı zamanda Binbaşı Bahri Bey'i tutuklayarak ifadesinin alınması için Çanakale'deki İngiliz temsilcisinin yanına getirdiler⁷². Bunun üzerine Dahiliye Nezareti duruma müdahale ederek, olayla irtibatları kesin olmayan bu zatların tahliyesinin gerçekleştirilmesi için Sadaret'ten meselenin Hariciye Nezareti'ne aksettirilmesini istedi⁷³.

Bir taraftan bu gelişmeler olurken diğer taraftan 29.1.1920'de Karadeniz Ordusu Kumandanı General Milne, Harbiye Nezareti'ne bir tezkere göndererek "Gelibolu şube-i cezaresinde kain bir silâh deposuna bazı berhava kimseler tarafından vukubulan hücum dolayısıyla bu gibi bir vakanın Dersaadet'te gelmemesinin teminini lüzumlu addeder ve bu sebeple Maçka silâhhanesine İngiliz askerinden mürekkep bir muhafaza kıtasının gönderilmesini teklif ederim. Zat-ı samilerinin maiyet-i devletlerine talimat-ı lazimeyi ita buyuracaklarına eminim" diyerek silâh depolarının kendilerince kontrol edilmek istendiğini beyan etti⁷⁴. Bu şekilde bir bahaneyle İngilizler İstanbul'daki silâh depolarına el koymak istiyorlardı.

Harbiye Nezareti ise General Milne'nin teklifini kabul etmemekle beraber o sıradaki siyasî ortamın nazikliği sebebiyle ki Harbiye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İtilâf mümessillerinin baskısıyla bir müddet önce istifa etmişlerdi. Karşı teklifte bulunarak oyalama yoluna gitti. Nitekim Harbiye Nezareti 31.1.1920'de General Milne'ye verdiği cevapta "Dersaadette bu gibi bir hadisenin vukua gelmemesini temin için Harbiye Nezareti bütün tedabiri ittihaz eylemiştir. İtilâf kuvvetlerinin depolara fuzuli müdahalesi yüzünden tahaddüs eden vakayi muhtelif tarihlerde arz edilmiş olup bir sui tefehhüm hudûsüne mahal kalmamak için zat-ı alilerine bervech-i zir mukabil teklifi dermeyan eder ve kabul buyrulacağını da ümid eylerim.

⁷¹ B.A.B.E.O. Umumi No: 346145; ATESE Arş. Klasör 36 Dosya 120 (K.1) F 4/2.

⁷² ATESE Arş. Klasör 36 Dosya 120 (141) F. 16.

⁷³ B.A.B.E.O. Umumi No 346145.

⁷⁴ B.A.B.E.O. Umumi No 346145.

Maçka silâhhanesine muttasıl binada bir Fransız müfrezesi mevcuttur ve keza bir kaç metre mesafede Taşlık nam mahalde vücuda getirilmiş bir İngiliz parkı vardır. Gerek buradaki Fransız müfrezesinin kuvvetinin takviyesi ve gerekse izam edileceğini teklif buyurduğunuz İngiliz müfrezesinin taşlık'a izamı maksadı temin eder. Katiyen muhtemel olmamakla beraber bir hadise vukuunda veya memurin-i Osmaniye'nin hemen talebi akabinde iş bu müfrezeler Osmanlı muhafızlarına muavenet etmek suretiyle emru muhafaza daha şedid ve müessir olacağı gibi herhangi bir suretle bir su-i tefehhüme de meydan bırakılmayacaktır.

Osmanlı muhafızlarının daha ziyade takviyesini de emreylediğimi arz eder ve bilvesile ihtiramatımın kabulünü rica ederim."⁷⁵ dedi.

Bu şekilde aynı zamanda Milne'nin teklifinin Harbiye Nezareti'nce kabul edilmediği ifade edilmekteydi.

Diğer taraftan Lieutenant (Korgeneral) Wilson Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafla, Akbaş'tan alınan silâh ve cepanelerin Boğaz'ın öbür tarafına geçirildiğini ve Bergos (Umurbey) üzerinden Bandırma treniyle Balıkesir'e doğru gönderilmekte olduğunu belirterek, silâh sevkiyatının önünün alınması ve silâhların kendilerine teslim edilmesini istemişti⁷⁶. Bu sert nota üzerine İstanbul Hükümeti 31.1.1920'de 14. K.K. bir yazı göndererek Bergos yoluyla Balıkesir'e doğru nakledildiği iddia edilen silâh ve cepanelerin elde edilerek Bandırma'ya gönderilen İngiliz müfrezesine teslimini istedi. Aynı zamanda idari soruşturma açılmasını talep etti⁷⁷. Ayrıca olaydan sorumlu olarak gördükleri Kâzım Bey'i (Özalp) İstanbul'a istediler⁷⁸.

⁷⁵ B.A.B.E.O. Umumi No 346145, Ayrıca Harbiye Nezareti 31.1.1920'de Sadaret'e sunduğu şifre telgrafta "Karadeniz İngiliz Başkumandanlığı Akbaş Deposuna vuku bulmuş olan bu taarruzu vesile ittihaz ederek Dersaadetteki Maçka silâhhanesini bir İngiliz muhafaza kıtasının ıgşsalini teklif ediyor. Mütarekenamede depolarımızın İtilâf kuvvetleri tarafından taht-ı muhafazaya alınacağına ve depolar umur inzibatıyesine müdahale edileceğine dair bir kayıt mevcut değildir. Mamafih vaziyet-i hazıra dolayısıyla vukua getirilmiş olan emri vakiler sebebiyle mütarekeye istinaden büsbütün reddi cihetine de gidilmeyerek mezkûr kumandanlığa mukabil bir teklif dermeyan edilmiştir" demektedir. B.A.B.E.O. Umumi No 346145.

⁷⁶ İhhami Bebek, *Milli Mücadelede Akbaş Cephaneliği Olayı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987, s. 94.

⁷⁷ Harbiye Nezareti aynı zamanda T.K.K. dan da olayla ilgi bir soruşturma açılarak failerin ortaya çıkarılmasını istemiştir. *ATESE Arş. Klasör 36 Dosya 120 K. 1, F. 3.*

⁷⁸ Kazım Özalp, *a.g.e.*, C. I, s. 92.

Buna mukabil Osmanlı Hükümeti'ne başvurarak Akbaş olayında ihmalî görülenlerin tutuklanarak kendilerine verilmesi talebinin yerine getirilmediğini bahane eden İngilizler 1 Şubat 1920 günü Bandırma'ya bir yüzbaşı komutasında ikiyüz kişilik bir Hint birliği çıkardılar⁷⁹.

Bu durumu haber alan Bekir Sami Bey de derhal Mudanya Mevki Kumandanlığı'na, Mudanya'ya da asker çıkarma ihtimali olduğunu, böyle bir vaziyet karşısında telefonla Fırkadan emir almadıkça bir tek askerın çıkmasına müsaade etmeyeceklerini söylemesini bildirdi ve Mudanya'ya gelmiş olan bilumum cephanenin de gönderilmesini istedi⁸⁰.

Yine bu sırada Bandırma'ya çıkmış olan İngiliz müfreze kumandanı ile İngiliz irtibat subayı 14. K. Kumandanlığına gelerek Korgeneral Wilson'un bir notasını Yusuf İzzet Paşa'ya verdiler⁸¹. Bu notada Akbaş meselesinden bahsedilerek kaçırılan silâhların şubat ayı içinde ve faillerinin 15 Şubat'a kadar kendilerine teslim edilmesi istenmekteydi. 14. K.K. verdiği cevapta "Kolordunun bu hadiseden ancak İngilizlerin ihbarıyla haberdar olabildiği silâh ve cephanelerin bulunması için gerekli tedbirleri alacağını" belirterek oyalama yoluna gitti⁸². Esasta Harbiye Nezareti 31 Ocak 1920 tarihinde yukarıda belirttiğimiz yazıyı 14. K. Kumandanlığına göndererek tedbir alınmasını istemişti.

Diğer taraftan, İngilizlerin Bandırmayı işgali ve bu notaları üzerine 61. Fırka Komutanlığı tarafından bir kuvay-ı milliye birliğinin Susurluk'ta toplanması ve Bandırma yöresinde bir takım gösteri faaliyetlerinde bulunulması kararını aldı⁸³. Ayrıca Bandırma İngiliz işgal komutanına kasaba boşaltılmadığı takdirde Kuvay-ı Milliye'nin oradaki İngiliz kuvvetlerine saldıracağı bildirildi⁸⁴.

⁷⁹ ATASE Arş. Klasör 36 Dosya 120 (K. 1) F. 25; T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D. 3, 2-1336 şifre, karaya asker çıkaran kruvazörler aynı gün geri döndüler. Limanda yalnız nakliye gemisi kaldı. Karaya çıkarılan askerler o gün gelen başka bir zırhlıyla geriye götürülmek istendi. Fakat anlaşılmiyan bir sebeble bu işlemler geri bırakıldı. B.A.B.E.O. Umumum No 346145.

⁸⁰ T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D. 3, 1.2.1336 şifre.

⁸¹ Kazım Özalp a.g.e., C. I, s. 93; İzmir'e Doğru Gazetesi 11 Şubat 1920.

⁸² ATASE Arş. Klasör 36, Dosya 120 (141) F. 25.

⁸³ Kazım Özalp a.g.e., C. I, s. 92.

⁸⁴ Kazım Özalp a.g.e., C. I, s. 92.

İTİLAFLARIN GİRİŞİMLERİNE KARŞI HEYET-İ TEMSİLİYE VE BALIKESİR HEYET-İ MERKEZİYESİNİN TEPKİLERİ VE GİRİŞİMLERİ

Akbaş baskınından sonraki gelişen bütün bu olaylar ve özellikle Bandırma'nın işgali ile tutuklama hadiseleri Heyet-i Temsiliye'yi de harekete geçirdi. Nitekim 2 Şubat 1920'de Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal, K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya gönderdiği telgrafta olaya kısaca değinerek Sivas Kongresi beyannamesinin üçüncü maddesiyle, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir tarafına karşı meydana gelecek müdahale ve işgale karşı topyekün savunma esasının kabul edildiğini bildirerek milletçe bu işin bertaraf edilmesini, Bandırma'nın işgaline karşı direnilmesi gerektiğini belirtti. Ayrıca bu işgal olayının diğer bir gayesinin de İtilâf Devletlerinin, Yunanlılarla muharebe eden Kuvay-ı Milliye'nin arkasını kesmek olduğunu belirtti⁸⁵. Yine 2 Şubat 1920'de 61. Fırka Kumandanı'na gönderdiği telgrafta, bu işgal karşısında tutumunun ne olacağını sordu. Kazım Bey (Özalp) aynı gün bu telgrafa Bandırma'ya çıkan İngiliz müfrezesinin önemli olmadığı bu sebeple çıkarmanın engellenmediği, karaya çıkan İngiliz müfrezesinin içeriye doğru ilerlemesi halinde karşı koymak üzere Manyas Gölü'nün doğusunda Aksakal mevkiinde Kuvay-ı Milliye konulacağı cevabını verdi⁸⁶.

Bandırma'nın işgali olayı Balıkesir Heyet-i Merkeziyesi'nin de sert tepkisine sebep oldu. Nitekim işgal olayı üzerine "İzmir'e Doğru" gazetesinde olayın aleyhine hemen yayın başlatılarak kamuoyu oluşturuldu. Balıkesir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İzmir Şimal mıntıkası Heyet-i Merkeziyesi de Balıkesir'de bulunan İngiliz irtibat subayına 1 Şubat 1920'de bir protesto notası verdi. Nota'da, işgal olayının devletler hukukuna ve insanlığa aykırı bir olup bitti olduğu belirtilmekteydi⁸⁷. Yine Heyet-i Merkeziye adına Vasıf Bey (Çınar), Mustafa Kemal'e gönderdiği 2 Şubat 1920 tarihli telgrafla, Bandırma'ya çıkan İşgal kuvvetinin kendisine bir tebligatta bulunduğunu, bu tebligatta Akbaş Cephaneliği olayının Heyet-i Merkeziye tarafından düzenlenmiş olabileceği, eğer durum bu şekilde ise bunun Mondros Mütarekesi şartlarına aykırı olduğu, bundan dolayı da kaçırılan silâhların derhal iadesinin gerektiği, aksi takdirde önemli yerlerin İtilâf

⁸⁵ ATASE Arş. Klasör 23 Dosya 1336/11 F. 4 (1, 2); Bu konu üzerine alınması gerekli tedbirleri içeren ve komutanlara gönderilen şifre bkz. Nutuk C. III vesika 240.

⁸⁶ ATESE Arş. Klasör 23 Dosya 1336/11 F 4, (2, 3).

⁸⁷ Protesto notası için bkz. *Nâşihat Gazetesi*, Konya 1920, sayı 14-259'dan naklen Kamil Su, *a.g.e.*, s. 173-176; İzmir'e Doğru gazetesi sayı 28-29 Ayrıca Başbakanlık Arşivinden alınan orijinal metin bkz. Mücteba İlgürel, *a.g.m.* s. 281-282.

Devletleri tarafından işgal edileceği bildirildiği ve Heyet-i Merkeziye'nin ise bu tebligatı şiddetle protesto ettiğini, ayrıca Heyet-i Merkeziye karargahına gelen İngiliz subaylarına protesto sebebinin izah edilerek, İzmir'den Yunan işgali kaldırılmadıkça silâhların iadesinin mümkün olamayacağını Heyet-i Merkeziye'nin gücünü milletin sarsılmaz iman gücünden aldığını, bu sebeple de Bandırma'nın işgali karşısında Heyeti Merkeziye'nin sessiz kalmayacağı ve her türlü tedbiri alacağını da sert bir dille belirtildiğini ifade etmekteydi⁸⁸.

İNGİLİZLERİN BASKISIYLA İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN BİR GİRİŞİMİ

Bu gelişmelerin yanı sıra İngilizler Akbaş baskınının soruşturmasını da mahalli Türk hükümeti yetkililerinin yardımıyla yapmaktaydılar. Ancak bir İngiliz Yüzbaşısının yönettiği bu soruşturmada olumlu bir netice elde edemediler. Cephanenin kaçırıldığına ve nerede depo edildiklerine dair en ufak bir bilgi dahi elde edemediler⁸⁹. Bu soruşturmaya paralel olarak yukarıda belirtildiği gibi Harbiye Nezareti emriyle 14. K. Kumandanlığı da bir soruşturma açarak 61. Fırka Kumandanı'nı bu soruşturmayı yürütmekle görevlendirdi. Halbuki 61. Fırka Kumandanı da bu hadisenin içinde idi. Anlaşılan 14. K.K. gerekenin yapıldığını ilgili taraflara göstermek isityordu. Yoksa meselenin üzerine gitme taraftarı değildi. Nitekim bu soruşturma da bir sonuç vermedi. Yusuf İzzet Paşa soruşturma neticesini 5 Şubat 1920 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda "Akbaş'dan alınıp Anadolu yakasına geçirildiği iddia edilen silâhların ve cephanenin Bandırma'ya getirilmemiş olduğunun kesinlikle belli olduğu ve Balıkesir ve Edremit havalisinde de görüldüğüne dair 61. Fırkaca şimdiye kadar yapılan soruşturma ve takibattan bir iz elde edilemediği"ni ifade ettikten sonra İzzet Paşa kendi düşüncesini "Fikri acizanemce bu esliha ve cephane şayet Anadolu yakasına geçirilmiş ise aradan geçen onbeş gün zarfından artık tekmil memleket dahilinde ya ahali tarafından yağma ve fûrûht veya tamamı tevzi edilmiş olması pek ziyade muhtemel olup bu esliha ve cephanenin tekrar bulunması ve ahaliden alınması Yunanlılara karşı pek vasi bir cephede bulunmakta olan Kolordunun esasen pek zayıf kuvve-i umumiyesiyle ve kezalik memleketin pek noksan jandarma kuvvetiyle gayr-i kabildir. Bundan başka ahalinin yedinden silâh ve cephanenin ahzı maksadıyla yapılacak ufak bir hareket-i askeriye ise zaten İzmir'in elan Yunanlıların taht-ı işgalinde devam etmekte bulunmasından dolayı

⁸⁸ İlharni Bebek, *a.g.e.*, s. 94.

⁸⁹ *B.A.B.E.O. Umumi No: 346145.*

son derece meyas olan ve mütarekeden bu ana değin memalik-i Osmaniye dahilinde en ziyade sukunet ve asayiş muhafaza edebilmiş olan Kolor-dunun mıntukasındaki ahaliyi pek büyük bir heyecana ve hercümerce sevk edecek olup bundan da memleketin anasır-ı muhtelifesi arasında pek ziyade şayan-ı teessüf asayiş ve emniyeti muhafaza etmeğe kâfi kuvve-i nizamiye mevcut bulunmamasından dolayı hiçbir mesuliyet kabul edemem" şeklinde açıkladı. Tedbir olarak da "asayişin temini için İslimbot ve teçhizat ile 309 ve 311 lilerin askere alınmalarını" talep etti⁹⁰. Bu şekilde aynı zamanda yukarıda belirtilen Yunanlılara karşı taarruz için askere alınma işleminin bu bahane ile hem örtülmek hem de resmî hale sokmak istemek olduğu anlaşılıyor.

İNGİLİZLERİN DEVAM EDEN NETİCESİZ GİRİŞİMLERİ VE TÜRK TARAFININ YAPTIĞI KARŞI GİRİŞİMLERİN ETKİSİ

Bu arada İngilizler General Beyç komutasındaki bir heyetle Çanakka-le taraflarında 5 Şubat'ta bir soruşturma daha başlatmışlardı. Bu soruşturma başlar başlamaz da Çanakka-le'ye yedibin asker çıkarılacağı haberi yayıldı. Bu olay bölgede huzursuzluk meydana getirdiği gibi İngilizlerin asker sayısını onsekiz bine çıkararak Trakya'nın işgaline girişecekleri şeklinde haberlerin yayılmasına sebep oldu⁹¹.

⁹⁰ B.A.B.E.O. Umumi No: 346145, Yusuf İzzet Paşa 6.2.1920'de Bekir Sami Bey'e gönderdiği şifrede ise, İngiliz harp gemilerinin Bandırmaya geldiğini ve Akbaş cephaneliği meselesi ile Bandırma üzerinden sevk edilen cephaneyi soruşturdıklarını belirterek "gerek Akbaştan ve gerekse Bandırmadaki esliha ve cephane sevkiyat ve nakliyatının kuvayı milliyeye tertip ve icra edildiğine kani olduklarını ifade ediyorlar" dedikten ve cephanenin teslimini istediklerini ifade ettikten sonra "Teşkilat-ı milliyeye rüesası ile şimdiye kadar münasebatta bulunmadığım gibi bu babda reisen kendilerine tebligatta bulunmak selahiyetini dahi haiz olmadığımı ve ancak bir taraftan Karesi mutasarrıfı ve diğer taraftan Bursa valisi gibi rüesay-ı hükümete ve ayrıca maiyet kumandanları olan iki fırka kumandanına kemal-i ehemmiyetle meseleyi bildirerek kendi mıntukaları dahilinde bu babda ifası mümkün olan tedabirin müttehiden itirazını teklif edeceğini" beyan ederek şahsî kanatını Akbaş hadisesinin İngiliz aleyhdarı hareket olmadığı, Yunan işgali ve faaliyetlerine karşı tedbir için yapıldığı, şayet İzmir işgali sona erdirileceği resmen tahakkuk ederse ve istiklal-i millimiz temin edileceği İtilâf Devletleri bir lisan-ı resmi ile ilan ve temin ederlerse bu gibi hareketin duracağı hatta Akbaştan alınan cephane ve silahların daha fazlasını derç ve teslimi davet edileceği cevaben bildirilmelidir" demektedir. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dosyası D. 3, 6.2.1920 şifre.

⁹¹ B.A.B.E.O. Umumi No. 346145, ATESE Arş. Klasör Dosya 120 (141) F. 29.

Bu soruşturma heyetince Akbaş baskını ile ilgili sandıkları Gelibolu Mutasarrıfı Recep Bey⁹², Belediye Başkanı, İstinaf Müdde-i Umumisi, Polis Komiseri, eski Belediye Başkanı, Orman Memuru, Telgraf Müdürü, Bergos (Umurbey) Bucak Müdürü Raşadeddin Bey⁹³ eşraftan bazı kişiler, iş adamları, sivil ve asker bazı memurlar evlerinden alınarak bir motorla 5 Şubat 1920'de Çanakkale'ye getirildiler⁹⁴. Bu gelişme üzerine I.K. Kumandanlığı ve Müdafa-ı Hukuk Cemiyetleri tarafından İstanbul Hükümeti ve İtilâf Devletleri temsilciliklerine protestolar gönderildi⁹⁵.

Bunların yanısıra İngilizler Akbaş baskınının hemen akabinde Çanakkale'deki telgraf merkezini de işgal etmişlerdi. Soruşturma müddetince nöbetçiler yerleştirerek telgraf merkezini kontrolleri altında bulundurdular⁹⁶.

İngilizler ayrıca soruşturmaya başladıktan bir müddet sonra Akbaş depolarındaki kalan cephaneleri boşaltarak Çimenlik iskelesine yığdılar. Bir bölümünü de Boğaz dışına çıkardılar⁹⁷. Bunun yanında Gelibolu Yarımadası'nda bulunan Gelibolu, Maydos, Bolayır, Bigalıkale Depolarını da boşalttılar⁹⁸. İngilizler bu faaliyetlerin yanısıra Çanakkale'de olağanüstü tedbir olarak sürekli devriyeler gezdirdiler. Torpidolarla sürekli Boğaz'ı taradılar. Şehrin Hastahane Bayırı denilen semtinde aralıksız makineli tüfek atışları yaptılar⁹⁹. Bu arada cephanenin taşınmasında kullanılan ve yukarı-

⁹² Receb Bey, Ayan Reisi Tefik Paşanın (Son Osmanlı Sadrazamı) kardeşi idi. Bu zatın silah kaçırmak gibi işlerle ilgisi olmayacağından ve meziyetlerinden bahsedilerek serbest bırakılması Çanakkale mutasarrıfı tarafından istendi. Ancak sonuç alınamadı. *B.A.B.E.O. Umumi No. 346145.*

⁹³ Reşadettin Bey, olayı bütün ayrıntılarıyla anlatmaktan çekinmemiştir. Bunun üzerine sorgusu tamamlanan Reşadettin Bey gerektiğinde yeniden sorgusu yapılmak üzere, Çanakkaleye kendiliğinden geleceğine dair namusu üzerine yemin ettirildikten sonra serbest bırakıldı. *B.A.B.A.O. Umumi No. 346145; H.T.V.D. Sayı 47, Vesika 1103.*

⁹⁴ *B.A.B.E.O. Umumi No. 346145; H.T.V.D. Sayı 48 vesika 1116.* Bunlar bilahare İstanbul Hükümetinin girişimleri sonucu buldukları cezaevinden alınarak daha uygun bir yer olan Redif Dairesine nakledildiler. Aynı belge.

⁹⁵ *H.T.V.D. Sayı 48'de bu protestonameler mevcuttur.* Ayrıca Hakimiyet-i Milliye gazetesinde 24 Şubat 1920'de Gelibolu Hadisesi başlığı altında yayınlanmıştır. Hakimiyet-i Milliye C. I, Sayı: 11, 24 Şubat 1920; Düzce Belediye Başkanı da bu konuda bir protesto göndermiştir. Protestonamenin altında Belediye Başkanı Hüseyin Remzi'nin yanısıra Meclis üyeleri ve eşraftan bazılarının da imzası vardır. *ATESE Arş. Klasör 23 Dosya 1336/11 F. 4 (30, 31).*

⁹⁶ *B.A.B.E.O. Umumi No. 346145.*

⁹⁷ *B.A.B.E.O. Umumi No. 346145; ATESE Arş. Klasör 36, Dosya 120 (141) F. 12.*

⁹⁸ Zeynel Kozanoğlu, *a.g.e.*, s. 96.

⁹⁹ *B.A.B.E.O. Umumi No. 346145; ATESE Arş. Klasör 36, Dosya 120 (141) F. 4/2.*

da belirtildiği gibi Karabiga'da baştankara bir vaziyette terkedilmiş olan Bolayır motorunu buldular. Bunun üzerine Karabiga'ya 50 kadar deniz piyadesi çıkardılar. Nahiye Müdürü'nü çağırarak soruşturma yaptılar. Fakat bir netice elde edemediler. Bilahare motoru yedeklerine alarak Nahiye'yi terk ettiler¹⁰⁰. Neticede görüldüğü gibi İngilizler bütün bu uğraşılardan olumlu bir sonuç elde edemediler.

Buna mukabil Türk tarafının gerek askerî gerekse sivil makamlarının protestoları ve çeşitli girişimleri bir süre sonra etkisini gösterdi. Balikesir'de bulunan İngiliz Temsilcisi Mister Arthur, Heyet-i Merkeziye'ye gelerek İngiliz genel karargahının, Heyeti Merkeziye'nin protestolarını dikkate alarak, Bandırmadaki kuvvetlerin geri çekilmesi için emir verdiğini bildirdi¹⁰¹. Nitekim Bandırmadaki İngiliz kuvvetleri 11 Şubat 1920'de Limandaki torpidolarına binerek İstanbul yönüne hareket ettiler¹⁰². Bilahare de General Beyç'in tutuklanan kişilerin, olayla ilgisi bulunmadığını belirtmesi üzerine bu kişiler serbest bırakıldılar¹⁰³.

Bu gelişmenin Kuvay-ı Milliye'nin bir başarısı olarak ortaya çıkması, harekete bir dinamizm getirdiği gibi bölgedeki askerî otoritelerin ve Kuvay-ı Milliye teşkilâtının halkın gözündeki etkisi ve saygınlığını artırıcı unsur oldu¹⁰⁴.

İNGİLİZLERİN HÜKÜMET NEZDİNDE DEVAM EDEN GİRİŞİMLERİ KARŞISINDA ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİ'NİN TUTUMU

Ancak İngilizler meselenin peşini bırakmış değillerdi. İstanbul Hükümeti nezdinde girişimlerine devam etmekteydiler. İtilâf Devletlerinin gayesi Millî Mücadele yanlısı kumandanların bu gibi bahanelerle görevden alınmalarını sağlamaktı. Diğer taraftan İngilizler aynı zamanda bu olayı kullanarak iktidardaki hükümetin yerine kendilerinin direkt etkili olacağı bir hükümetin iktidar olmasını sağlamak istemekteydiler. Bu sebeple İtilâf Devletlerinin Hükümet üzerinde baskısı artınca ki onlar olayın sorumlusu olarak gördükleri Kazım Bey (Özalp) ve Yusuf İzzet Paşa'nın görevlerinden alınmasını Harbiye Nezareti'nden istemişlerdi. Osmanlı Hükümeti olayı yerinde soruşturmak üzere eski Onbeşinci Kolordu Ku-

¹⁰⁰ B.A.B.E.O. Umumi No. 346145.

¹⁰¹ ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11, F. 4 (11.12.13).

¹⁰² ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11 F. 4 (18.19.20).

¹⁰³ B.A.B.E.O. Umumi No. 346145.

¹⁰⁴ İhhami Bebek a.g.e. s. 93.

mandanı Mirliva Ali Rıza Paşa'yı Bandırma'ya gönderdi. Harbiye Nazırı Fevzi Paşa da 14. K. Kumandanlığına yazdığı telgrafla Ali Rıza Paşa'ya her türlü kolaylığın gösterilmesini istedi¹⁰⁵. Ali Rıza Paşa 15 Şubat 1920 günü Bandırma'ya gelerek görevine başladı¹⁰⁶.

Ali Rıza Paşa burada yaptığı soruşturma neticesinde Akbaş hadisesinden askeriyenin sorumlu olmadığı neticesine vararak bunu bir raporla İstanbul'a sundu¹⁰⁷. Bilahare Ali Rıza Paşa İstanbul'dan gelen başka bir soruşturma heyetiyle birlikte Karabiğa'ya gitti. 20 Şubat 1920'de Karabiğa'ya varan bu heyet Biga olayını soruşturacaktı¹⁰⁸ Yani Kara Hasan Çetesi meselesini.

Ali Rıza Paşa'nın bu raporuna rağmen İtilaf Devletleri yukarıda belirttiğimiz komutanların görevinden alınmalarında ısrar etmekte idiler. Bunun üzerine Yusuf İzzet Paşa kendine yöneltilen suçlamaları reddederek İstanbul'a savunma niteliğinde bir rapor gönderdi. Raporda, Akbaş hadisesi meydana geldiği sırada görevli olarak Bursa'ya gittiğini, oradan da İstanbul'a geçtiğini ve Ocak ayının son haftasında Bandırma'ya geldiğini belirtmekteydi. Ayrıca raporda Kolordu'nun olaydan sorumlu tutulamıyacağını, sorumluların İtilaf Devletleri olduğunu, iddia edilen şekilde kaçakçılık olayı varsa bunu ancak silâh kaçaklığından büyük çıkarlar sağlayan Rumların gerçekleştirmiş olabileceğini, hatta Bandırma'daki İngiliz irtibat subayının da kendisine Akbaş olayından Kolordu'nun sorumlu olmadığını söylediğini belirtmekteydi¹⁰⁹.

Harbiye Nazırı Başyaveri Salih Bey (Omurtag) de 28 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya, İngilizlerin Yusuf İzzet Paşa'nın görevinden alınması, yerine başka birinin atanması için baskı yaptığını, bu baskı üzerine Hükümetin de Yusuf İzzet Paşa'nın yerine Nurettin Paşa'yı atamayı düşündüğünü bildirdi¹¹⁰. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 20 Şubat 1920'de 14. K.K. Yusuf İzzet Paşa'ya Hükümetin kendisini kolordu kumandanlığından alması ihtimaline karşı olması gerekli tedbiri ve bu konudaki düşüncelerini sordu. Ayrıca baskılar arttığı takdirde görevini kendine bağlı başka birine bırakmasını istedi. Böylelikle İtilaf Devletlerinin

¹⁰⁵ ATESE Arş. Klasör 36, Dosya 120 (141) F. 24.

¹⁰⁶ ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11 F. 5.

¹⁰⁷ ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11 F. 5 (8, 9).

¹⁰⁸ ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11 F. 5 (8, 9).

¹⁰⁹ ATESE Arş. Klasör 36, Dosya 120 (141) F. 26 26/1.

¹¹⁰ ATESE Arş. Klasör 23, Dosya 1336/11 F. 5 5/1.

Hükümet'e ve Kuvay-ı Milliye'ye daha fazla karışmalarının önüne geçilmesi amaçlanmaktaydı¹¹¹.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'dan İngiliz baskısına karşı direnmesini isteyerek böyle bir hareketin milli menfaatlerimize en uygun davranış olacağını da belirtti¹¹².

Fevzi Paşa ise İngilizlerin baskısı yoğunlaşana kadar herhangi bir azil ve tebdil yapma taraftarı değildi. O'na göre İngilizlerin bu olayı kullanmaları bir hükümet bunalımı doğurma isteklerinden başka birşey değildi¹¹³.

İngilizler bütün bu faaliyetlerinin yanısıra ayrıca İstanbul'da muhalif blokla irtibat kuvvetlendirdiler ve bölgede Kuvay-ı Milliye'ye karşı Ahmet Anzavur'u tekrar faaliyete geçirdiler.

SONUÇ

Mondros Ateşkes Antlaşmasını istismar eden İtilâf Devletleri daha önce aralarında yaptıkları gizli antlaşmalardaki nüfuz bölgelerini işgal etmeğe başlamışlardı. Bu arada Yunanlılar da İtalyanların dışında İtilâf Devletlerinin de tasvibiyle İzmir'i işgal ettiler. Bu işgal İtilâf Devletlerinin işgallerine nazaran ülkede büyük bir infiale sebep oldu. Bu durumda mukavemetten yana tavır takınan Harbiye Nezareti'nin yanısıra Müdafai Hukuk Cemiyetleri silâhlı mücadele yapmak ve direniş kuvvetleri oluşturmak için gayret sarfetmeğe başladılar. Bu ortam içinde özellikle Batı Anadolu'da Kuvay-ı Milliye Hareketi doğdu ve bu yönde teşkilâtlanma faaliyetleri başladı.

¹¹¹ İlhami Bebek, *a.g.e.*, s. 97-98; Bekir Sami Bey de Yusuf İzzet Paşanın 9.2.1920 günü vazifeden çekilmesi için tazyik yaptıkları telgrafına aynı gün "Zat-ı şahanelerinin Bandırmada Düvel-i mutelif zabitanının tazyiki karşısında vazifeden çekilmenin çekildikten sonra Düvel-i mutelifeye karşı daha tehlikeli bir vaziyet alabileceğiniz surette pek muvafık aksi halde bugün vezaif-i milliyeyi ifa eden bütün kumandanların birer tazyik ile terk-i vazife ettirilebilecekleri kanaatini tevdi edeceğinden gayr-i muvafık telakki etmekte olduğu maruzdur" cevabını verdi. T.T.K. Arş. Bekir Sami Dos. D. 3 9.2.1336 şifre. 23 Şubat 1920'de İstanbulda İngiliz Yüksek Komiseri amiral j. De Robeck tarafından İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzona gönderilen raporda olay M. Kemal'in adamları tarafından Gelibolu Yarımadasındaki Akbaş cephaneliğinin boşaltıldığı, İtilaf Devletleri muhafızlarının yakalandıkları Başvezirin baskını tavsiye etmediğini soruşturma yapıldığı, Bab-ı Ali görevlilerinin üzüntülerini ifade ettikleri, Mustafa Kemal'in olayı bir zafer olarak nitelediği şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk C. I, s. 381, s. 383'te.

¹¹² İlhami Bebek, *a.g.e.*, s. 98.

¹¹³ İlhami Bebek, *a.g.e.*, s. 98.

Bu sırada Köprülülü Hamdi Bey'in de çabalarıyla Burhaniye'de bir milis birliği oluşturuldu. Daha sonra Hamdi Bey Ayvalık savunmasında milis komutanı olarak yer aldı. Bilahare Balıkesir Heyet-i Merkeziye Üyeliğine getirilen Hamdi Bey, Heyet-i Merkeziye'ce asker silâh ve cephane tedarik etmek ve Müdafa-i Hukuk Teşkilâtını güçlendirmek üzere Biga'ya gönderildi.

Diğer taraftan bu sırada Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişleyerek sürmesi ve iç karışıklıkların meydana gelmesi yeni oluşturulmağa çalışılan yeni millî kuvvetlerin silah ve cephaneye olan ihtiyacını o nispette artırmıştı. İşte bu sebeple Anadolu'da bulunan İtilâf Devletlerinin kontrolü altında olan silâh ve cephane depolarından faydalanma yolu düşünüldü. Nitekim bu doğrultuda Akbaş Deposu'na baskın düzenlendi ve silâh ve cephanenin önemli kısmı Anadolu yakasına geçirildi.

Akbaş baskını Balıkesir Kuvay-ı Milliyesi ile Heyet-i Temsiliye ve yurt sathında büyük bir memnurluk ve sevinç meydana getirdi. Büyük moral kaynağı oldu.

Ayrıca Meclis-i Mebusan'da Misak-ı Millî kararlarının ilân edildiği günün bir gün öncesinde gerçekleşen bu olay aynı zamanda, Kuvay-ı Milliye'nin emrivakilere ve işgallere boyun eymeyeceğini, işgallere karşı direneceğini, istenilen hedeflere ulaşınca dek mücadele edileceğini gösteren bir gelişme, bir mesaj idi.

Diğer taraftan bu olay İtilâf Devletlerinin prestijini düşüren ve onlara indirilen bir darbe idi. Bu sebeplerle baskın İtilâf Devletlerinde özellikle İngiltere nezdinde üyük öfke ve kızgınlık meydana getirdi.

Nitekim İtilâf Devletleri mümessilleri bu olaya şiddetli tepki göstererek İstanbul Hükümeti nezdinde girişimlerde bulundular. Ayrıca bölgede bizzat kendileri soruşturma açtılar. Top atışı yaparak ve asker çıkararak baskıda bulunmak istediler.

Bu arada İngilizler bu bahaneyle İstanbul'daki silâh depolarına el koymak girişiminde buldukları gibi, aynı zamanda Bandırma'ya da bir askerî birlik Hint Birliği çıkardılar. Ancak bütün bu girişimlerden olumlu bir sonuç elde edemediler.

Buna rağmen İngilizler meselenin peşini bırakmadılar. Bu bahaneyle İstanbul Hükümeti'ne baskıda bulunarak bölgedeki Millî Mücadele yanlısı komutanların görevlerinden alınmasını istediler.

Bütün bunlara karşı Kuvay-ı Milliye bölgedeki görevliler ve Heyet-i Temsiliye gerekli tertibatı almakta tereddüt etmediler. İngilizlerin girişimlerini boşa çıkarttılar.

İngilizler, bu faaliyetlerinin yanısıra İstanbul'da muhalif blokla irtibatı kuvvetlendirdiler ve Bölgede Kuvay-ı Milliye'ye karşı Ahmet Anzavur'u tekrar faaliyete geçirdiler.

Bu olayı İngilizler aynı zamanda İstanbul işgalinin bir bahanesi olarak da kullandılar.